

Tarnóci, László

Hazafiság és nemzeti identitás Magyarország német nyelvű költészetének tükrében 1800 körül

Magyarország irodalomtörténetében a német nyelvű városi kulturális és irodalmi élet funkcionális szerepe az 1794/95 évi jakobinus pert követő másfél évtizedben különösen megnőtt. A német nyelvű kiadványok, folyóiratok, verseskötetek, drámák s a színházi élet európai értékeket közvetítettek az ország számára, egyben pedig magyar érdekek kifejezői is voltak. Különösen figyelemreméltó a rendkívül sokszínű magyarországi német költészet. Képviselői, mint pl. Samuel Bredeczky, Johann Karl Lübeck, Johann Karl Unger, Johann Paul Köffinger, Karl Anton Gruber, Ludwig Schedius, Johann Georg Schmitz, Andreas Friedrich Halitzky, Norbert Purkhart, Franz von Boros, Christophorus Rösler, akiről az irodalomtörténetírás többé-kevésbé megfeledezett, vagy éppen mint lírikust nem tartott számon, formailag ugyan a megelőző fél évszázad németországi példáit követték, de az általuk irt ódák és himnuszok, a szentimentális, klasszicista és rokokó versek, a tanító és harcra buzdító költemények, a dicsőítő és vallásos énekek, továbbá a verses tájképek, zsánerversek és bordalok többnyire Magyarország és a magyar nép melletti elkötelezettséget juttatták kifejezésre. Ezek a költemények valóságos élményanyaguk miatt is színvonalasabbak voltak, mint a német költészet pusztán formális utánezatai, mint pl. Marianne Tiell és Theresia Artner sokat idézett verseskötete, a "Feldblumen auf Ungarns Fluren gesammelt...", amely a címen kívül minden magyar vonatkozásnak híjjával van. A legsikerültebb versek német nyelvük ellenére igazi hungarikák: Felidézik a magyar nemzeti történelem nagy alakjait (Árpádot, Hunyadi Jánost, Mátyás királyt, Zrínyi Miklóst) és eseményeit (a honfoglalást, a humanizmus korát, a törökök elleni dicső harcokat), ünnepélyes szavakkal méltatják a kor kiemelkedő magyar képviselőinek tetteit a magyar hazáért (pl. Széchényi Ferencét, Festetics Györgyét), bemutatják a jellegzetes magyar tájat, Pest-Buda városi életét, és ismételten azt az optimista jövőképet vázolják, amelyekben hitet tesznek a felvilágosodás szellemében felemelkedő Magyarország mellett. Műveikben így a felvilágosodás nemzetközi szelleme találkozik hazaszeretetükkel. Ennek köszönhetőek a tipológiai párhuzamok és egybeesések a korabeli magyar költészettel.

Rübberdt, Irene

Gondolatok Füst Milán költészetéről

Füst Milán költészetének értelmezéséhez csupán egy lehetséges megközelítési módot kínál a dolgozat: a korai XX. századi magyar modernség és avantgarde háttere előtt vizsgálja az Őszi sötétség c. ciklus három versét (Nyilashava, Egy bánatos kísértet panasza, El innen, el...). A verselemzések keretében a poetikai kontrasztot, a lírai képek és motívumok ambivalenciáját, az időbeli fikciót a Babitsnál is tapasztalható ún. "objektív líra" eszközeiként mutatja be, és a hasonló forrású szabad verselés egymástól eltérő megnyilvánulási formáira mutat rá Füstnél és Kassáknál. Ilymódon Füst a maga személyiségében, konstruált élettörténetében és költészetében sok lényeges elemet hordoz a magyar irodalom XX. századivá válásának ellentmondásosan egységes folyamatából.

Semrau, Richard

A második világháború Brecht 1940-41-es szövegeiben

Brecht 1939-41-es naplóbejegyzéseiben különösen nagy helyet foglal el a háborús témák fejtegetése. Bejegyzéseiben Brecht a háborús helyzettel kapcsolatos érveket és állásfoglalásokat dolgoz fel. Különösen foglalkoztatja a Szovjetunió politikája, ezen belül a Szovjetunió részvétele Lengyelország elfoglalásában, vagy az 1939-41-es finn-szovjet "téli háború", valamint a fasiszták 1940-41-es sikereinek okai. Brecht politikai nézeteit ebben az időben ellentmondás jellemzi. Egyrészt megértést tanusít a Szovjetunió törekvései iránt, hogy az a Németországgal kötött szerződéssel kivonja magát a kapitalista hatalmak összetűzéseiből; másrészt érezhető a naplóbejegyzésekben, de még élesebben az irodalmi művekben - pl. az "Arturo Ui"-ban - a nyugtalanság és türelmetlenség amiatt, hogy az európai hatalmak kiváráó és passzív magatartása következtében semmi sem tartóztatja fel a fasizmus előretörését. A szövegek ugyanakkor dokumentálják a költő sokrétű fáradozását is, hogy e köztes időszak - ahogyan a háborúnak a Szovjetunió belépéséig tartó első szakaszát nevezte - fenyegető eseményei között, a nyomasztó helyzetben is harcolt az irodalom eszközeivel.

Brandt, Juliane

Az egyéni fejlődés lehetőségei a hatvanas évek magyar irodalmában

Azok a kérdések, amelyek az irodalmi művekben objektivált egyéni fejlődés történelmileg kialakult lehetőségeinek értelmezésére keresnek választ, az irodalom általános befogadásának központi tárgykörébe tartoznak. Ez a kérdésfelvetés a művek megértésének kultúrtörténetileg szimptomatikus részleteire irányul, így az elbeszélte világok struktúrájára, az egyéni fejlődés lehetőségeire, ezek mértékére, determinánsaira és megítélésére. A tanulmány, amely egy terjedelmesebb munkán alapul, ebben az értelemben foglalkozik behatóbban tíz regénnyel, hogy kimutassa a fent jelzett összefüggéseket. A művek kiválasztásának egyik szempontja, hogy azok tükrözzék a vizsgált időszak sokrétű irodalmi fejlődését. A kutatott anyagot ugyanakkor behatárolja az a tény, hogy abban kifejezetten csak olyan regények szerepelnek, amelyeknek epikai világa egy fiktív jelent teremt. A műveknek, mint az irodalmi kommunikációs folyamat közvetítőinek és központi objektumainak a vizsgálata mindazon tartalmi és formai összetevőre kiterjed, amely az egyéni fejlődés történelmi lehetőségeit közvetíti. Ebből kiindulva rajzolódnak meg a művek olyan közös ill. jellegzetes vonásai, mint amilyenek az irodalmi alkotások anyag- és témaválasztása, az olvasói befogadás és értelmezhetőség, továbbá az elbeszélő módszerek és az elbeszélés szerkezetének és bonyolításának tendenciái valamint az ábrázolt egyének pozíciói és fejlődési feltételei.

Kárpáti, Paul

Költői párbeszéd az egyetemes fenyegetettség elháríthatóságáról
(Két oratórium a hatvanas évekből)

Az oratóriumok műfajának felelevenítésére és korszerűsítésére tett legújabb kori kísérletek korszakos és egyetemes jelentőségű (gyakran dokumentált) témák feldolgozásához kötődnek (Peter Weiß Vizsgálata, Pilinszky János KZ-oratóriuma). Az indulati és szellemi emelkedettség a különböző műnemek elemeiből való poétikai építkezést igényel. Illyés Gyula Az éden elvesztése c. oratóriumában (1967) a drámai ritmusú kép- és gondolatsorok üzenete: az eszményi demokrácia megvalósíthatósága úgy, hogy ki-ki okosan és felelősséggel teszi a maga hasznos dolgát, igenis teremt esélyt az atomháborús végveszély elhárítására. Ez a természet- és történetfilozófiai logika "ellen"-oratórium megírására hívta ki Déry Tibort, aki akkor már az Itélet nincs c. önéletrajzi művén gondolkodva, dolgozva rákérdez íróbarátja egyik kulcsszavára, azt cimszóul választva: "Szembenézni? De mivel?" A felelet: a káini testvérgyilkossággal, amely az emberi önpusztítás időtlen érvényű mitoszi alapképlete. A közösségi tapasztalat igazságának megfogalmazásával, itt a Káin/Ábel-mitosz dialektikájának felidézésével a morális felelősségvállalás sajátos művészi kompetenciája érvényesül; Illyést ugyanaz a kompetencia vezérli a réménykeltésre, éppen csak nem a mitoszi, hanem szemléletében népmesei dialektika útján.

Seifert, Andreas

A legújabb magyarországi német irodalom feltételrendszere

A Magyar Köztársaság határai között körülbelül 200.000 német nemzetiségű magyar állampolgár él. Mai irodalmi életük fejlődése mintegy a hetvenes évektől kezdődően követhető nyomon. 1988-ig a német nyelvű folyóiratokban közzétett szépirodalmon kívül 22 szerzőtől 15 önálló kötet jelent meg, közöttük 6 antológia. A magyarországi német irodalom képviselői - a német nyelvű polgárságnak a XIX. században bekövetkezett asszimilációja után - a német nemzetiségű parasztság és vidéki értelmiség soraiból kerültek ki. Ez az irodalom már csak a művek sajátos megjelenési formája (pl. antológiák, kalendáriumok stb.) miatt sem nyújthatott megfelelő lehetőséget arra, hogy a német nyelvű anyaországok irodalmi fejlődésének fő áramlataihoz kapcsolódhassék. Ezenkívül a negyvenes és ötvenes évek politikai feltételei között a folyamatos fejlődés meg is szakadt. Mind ebből következik különleges helyzete és fejlődésének sajátos feltételrendszere: Fő feladata mindeztől a nyelvművelés és a nemzetiségi identitás megszilárdulásának elősegítése volt. Ugyanakkor az idősebb nemzedék nyelvészeti műveltségi szintje valamint irodalmi német nyelvtudása hiányos. Nagy szerep jut a nyelvjárásnak. Az íróknak a költészetben való jártassága csekély, a műfajgazdagság korlátozott. Csak a fiatalabb írónemzedék adhat ennek az irodalomnak perspektívát, ha bővíteni tudja az eddigi témaköröket, és képes egyben arra is, hogy az irodalmi ábrázolás színvonalát emelje.

Hadler, Frank

A Magyar Tanácsköztársaság mint csehszlovák külpolitikai probléma

A csehszlovák-magyar viszonyoknak a két világháború közötti alakulását eleve meghatározta a cseh és szlovák közös állam létrehozására ható és másrészt a magyar államiság megőrzésére irányuló törekvések összeegyeztethetlensége. Miután a párizsi békekonzferencia elismerte a Beneš által képviselt csehszlovák területi igényeket (lényegében jóváhagyva a "zajtalanul bekövetkezett fait accompli"-t), politikai mozgásterületnek a konferencián már csak a szomszéd államokkal való "korrekt és lojális kapcsolatok" feltételeinek megteremtése maradt hátra. A csehszlovák igények maximális érvényesítést az eltérő nagyhatalmi (francia, illetve angol és olasz) érdekek mellett leginkább a Magyar Tanácsköztársaság elleni katonai intervenció kimenetele és következményei módosították. A békeszerződés végül is nélkülözötte a jósomszédi viszony kialakulásának feltételeit.

Steiner, Gerhard

Turóczi-Trostler József, a magyar irodalomtudós. Emlékezés
100. születésnapjára

Az előadás személyes, baráti és munkakapcsolatokat idéz fel, s a szubjektív vallomásokra építve rajzolja meg Turóczi-Trostler József portré-vázlatát. A szerző a magyar irodalomtörténezzsel 1953-ban, a német nyelvű Petőfi olvasókönyv közös munkálatai során ismerkedett meg. E közös Petőfi kiadás részletes bemutatásának keretében (válogatási, fordításkritikai elvek kimunkálása, forráskutatás, aktuális szempontok figyelembe vétele stb.) jelenik meg Turóczi-Trostler múltja, rendkívül produktív kutatómunkája az 50-es években (fel-felillantva korábbi munkákat is), kutatói módszere, lenyűgözően széleskörű tárgyi tudása, az irodalmi művek iránti érzékenysége, főképpen pedig színes egyénisége.

Ginter, Károly

A felnőttoktatásról

A tanulmány a felnőttek idegen nyelv oktatásának és tanulásának kérdéseit taglalja. Számontartja és elemzi ennek megoldandó problémáit, mint amilyenek a felnőttek életkori sajátosságait figyelembe vevő tankönyv hiánya, a felnőttek tanulásának lelki terhei, a fiatalokénál szélesebb körű világismeret, a csoportokon belül gyakran eltérő nyelvi szint és nyelvtanulási képesség, a döntő túlsúllyal kialakult írásos ill. vizuális szemléletmód. A szerző mindezek áthidalására javasolja a tankönyvek öntevékeny tanári adaptációját, az olott légkör tudatos keresését, az iskolai életben megszokott tanárszerepnek a háttérből irányító partneri kapcsolatra való átváltását, a visszafogott és tipushibákra koncentráló nyelvi korrekciót, a változatos csoportmunkát valamint a nyelvi kultúrának (művészet) a tanóra menetébe való érdekes, színvonalas, de nyelvilag sohasem terhes bevonását.

Kornya, László

Szövegmunka és lexikai gyakorlatok

Véleményünk szerint az idegennyelv oktatásában, mindenféle idegennyelvi tananyagban központi helyet kell a szövegnek elfoglalnia. A szöveg munkát (Arbeit am Text) a kommunikativ nyelvoktatás alapjának tekintjük. Akkor is, ha egy bizonyos nyelvkönyv adott szövegének feldolgozásáról van szó, akkor is, ha kiegészítésként magunknak kell a szövegeket kiválasztani és esetleg valamilyen szempont szerint gyűjteménybe foglalni (ujsgcikkék, szakszövegek, országismereti vagy szépirodalmi szövegek gyűjteményei), majd ezeket közösen feldolgozni, vagy önálló (házi) feldolgozásra előkészíteni.

Majoros, Csilla - Wenzel, Haik

A magyar és a német helyesírási szabályok "újitásai"

A magyar és a német helyesírási szabályok hasonló alapelvekből indulnak ki; a németben persze más elv dominál, mint a magyarban. A "Magyar helyesírás szabályai" 1984. évi kiadása, valamint a Duden érvényes NDK kiadása egy sor változásról tanúskodik. Egyik szabályzat sem tartalmaz radikális újításokat, a terminológia mindkettőben megfelel az iskolai szóhasználatnak. A szabályok megfogalmazása formális, de egyre inkább funkcionális tényezőkön alapul. Az írásjelek használatában sok hasonlóságot lehet felfedezni, néhány fontos eltérésre felhívjuk a figyelmet. A magyar és a német helyesírás központi problémáiként összehasonlítjuk a külön- és az egybeírásban, a földrajzi nevek írásában, valamint a nagy és kis kezdőbetűs írásban bekövetkezett változásokat.

Schulze, Brigitte

Pótlás Wolfgang Steinitz osztják népköltési gyűjteményéhez

A Steinitz-hagyatékból közölt mese az "Ostjakologische Arbeiten" III. kötetébe azért nem került bele, mert a mese középső részében nagy számban fordulnak elő nyelvtanilag és értelmileg tisztázatlan szerkezetek. A közölt szöveg azoknak a mitológikus meséknek egyike, amelyekben (jó vagy rossz) istenek ugyan hatalmukba kerítik az osztjákokat, ők azonban varázsigék és áldozati ünnepélyek révén kiszabadulnak. A nyelvi formulák nagyrésze az osztjákok lakta terület északi részén ismert és elterjedt. Ezekre a gondolatritmus (parallelizmus) és a figura etymologica stíluseszközei jellemzőek (l. a szövegkommentárokat).

"Ungarns Kultur". Egy kézikönyv vázlata (Közli: Paul Kárpáti)

A berlini egyetem magyar tanszéki könyvtárának archivumában őrzött nyolclapos kézírásos jegyzetanyagról bizonyossággal megállapítható: nem a Gragger Róbert által tervezett "hungarológiai lexikon" vázlata, noha az ő hagyatékában, láthatólag neki tulajdonítva maradt fenn. Viszont feltételezhető, hogy Szekfű Gyula Három nemzedékének 1934-es bővített kiadásában (a 497. lapon) olvasható, a Graggertól származó lexikon-terv megvalósítását reklamáló megjegyzése indított el egy újabb tervezést, amelynek vázlatait főleg tudománytörténeti dokumentációként közöljük teljes egészében.